

سال دوازدهم / بهار ۱۴۰۲

مسئولیت مدنی رسانه‌ها در قبال نقض حریم خصوصی در حقوق ایران و انگلستان

• زینب اصلانی^۱، علی جعفری^۲، جعفر سلمان زاده^۳

تاریخ دریافت: ۰۰/۱۱/۱۹، تاریخ تایید: ۰۱/۳/۹

DOR: 20.1001.1.38552322.1402.12.46.6.5

چکیده

حریم خصوصی به عنوان یکی از عینی‌ترین و ارزشمندترین مفاهیم نظام‌های حقوقی توسعه یافته است و ارتباط تنگاتنگی با کرامت انسانی دارد ولی در نظام حقوقی کشورها اختلاف نظرانی در تعریف این حق وجود دارد چرا که این موضوع به شدت به فرهنگ و محیطی که در آن عمل می‌کنند، بستگی دارد. علاوه بر دولت‌ها، رسانه‌های عمومی نیز در راستای حفظ حریم خصوصی اشخاص مسئولیت دارند و باید مطابق قوانین لازم عمل نمایند و از نقض این حریم به بهانه‌های مختلف خودداری کنند و در صورت نقض آن و ورود خسارت به اشخاص جبران خسارت نمایند. خسارات ناشی از حریم خصوصی غالباً جنبه معنوی دارند. قواعد مسئولیت مدنی، زیان‌های ناشی از نقض حریم خصوصی داده‌ها را پوشش می‌دهد. ضمن تحمیل مجازات‌های مالی و جبران ضررهای ناشی از فعل زیانبار برای زیان دیده و تنبیه رسانه، فرصت لازم جهت حضور در عرصه‌های فرهنگی به رسانه مربوطه داده خواهد شد. در این راستا به نظر می‌رسد تدوین قانون جامع در باب مسئولیت مدنی در رسانه‌های گروهی ضروری است. در مقاله حاضر سعی بر این است با استفاده از روش اسنادی - کتابخانه‌ای مسئولیت مدنی رسانه‌ها در حقوق ایران و انگلستان مورد بحث و بررسی قرار گیرد.

واژگان کلیدی: رسانه، حریم خصوصی، مسئولیت، خسارت، فضای سایبر.

-
۱. دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران.
zeynabaslani123@gmail.com
 ۲. دانشیار گروه علوم ارتباطات، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران. (نویسنده مسئول).
Jafari.communication@gmail.com
 ۳. استادیار گروه حقوق، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران. salmanzadeh1363@gmail.com

فصلنامه علمی جامعه، فرهنگ و رسانه / سال دوازدهم، شماره ۴۶، بهار ۱۴۰۲ / ص ۱۳۱-۱۵۵

مقدمه

مسئولیت مدنی الزام حقوقی به جبران ضرر و زیان وارد شده است. ضرر ممکن است بر اثر فعل عادی شهروندان به دیگری وارد آید و یا اینکه ضرر ناشی از فعالیت رسانه‌ای باشد. درباره رسانه‌ها راهکارهای متعددی در جهت تقلیل زیان و یا جبران خسارت متضرر صورت پذیرفته است. مطابق قانون مسئولیت مدنی می‌توان حکم به جبران خسارت را صادر کرد. بسیاری از فعالیت‌های زیان‌باری که از طریق رسانه‌ها انجام می‌شوند هنوز در قوانین عنوان مجرمانه و کیفری ندارند و اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها و رعایت تفسیر مضیق در مورد جرایم و مجازات‌ها مانع از آن هستند که با استناد به احکام کیفری به جبران خسارت و تنبیه مرتکب فعل زیانبار اقدام شود. لذا تنها ابزار حقوقی که در اختیار زیان دیده از این فعالیت‌ها است، مسئولیت مدنی می‌باشد و چنانچه شخصی را اعم از حقوقی یا حقیقی و دولتی یا خصوصی متحمل زیان کنند، قطعاً جبران خسارت به لحاظ گستردگی حوزه زیان کاری سخت و دشوار خواهد بود. مسئولیت از منظر اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای و نظام حقوقی داخلی کشورها مورد توجه و حمایت قرار گرفته است و در همه این اسناد حیثیت و محرمانگی افراد در جامعه بیان شده است. در نظام حقوقی ایران اصول ۲۲ و ۲۳ و ۲۵ قانون اساسی حریم خصوصی افراد را به صورت غیر مستقیم مورد حمایت قرار داده و محرمانگی افراد جزء موارد استثنایی و قانونی غیرقابل تعرض اعلام شده است. تا سه دهه پیش حمایت از شخصیت افراد در برابر فعالیت‌های زیانبار رسانه‌ها به حمایت از آبرو و اعتبار اشخاص محدود بود. در نتیجه تحولاتی که در حوزه فناوری‌های ارتباطی رخ داد، دامنه و شدت تهدیدهای رسانه‌ای علیه شخصیت افراد افزایش یافت و قواعد ناظر بر حمایت از حقوق شخصیت نیز متحول شد. این تحول تا حد زیادی تحت تاثیر اندیشه‌های حقوق بشری در حمایت از حقوق شخصیت بوده است.

حمایت از برخی جنبه‌های شخصیت افراد در نظام بین‌المللی حقوق بشر و قوانین اساسی برخی کشورها بدان منجر شد که قواعد حقوق خصوصی ناظر بر حمایت از شخصیت افراد متحول شود. در حقوق ایران علیرغم وجود موانع جدی و کافی حقوقی برای حمایت‌های مدنی، این حمایت‌ها به طور کافی تحقق پیدا نکرده‌اند و حقوق ایران در این زمینه نیازمند تحول است چراکه قانون جامعی درباره حریم خصوصی وجود ندارد. در نظام حقوقی کامن‌لا نیز با توجه به نبود قانون اساسی نوشته و مدون سند تضمین‌کننده آزادی مطبوعات را می‌توان کنوانسیون اروپایی حقوق بشر دانست. در انگلیس، کمیسیون رسیدگی به تخلفات مطبوعاتی به دعاوی

مطبوعاتی رسیدگی می‌کند. در حالی که در ایران یک مرجع ثابت نظارتی و دادگاهی در خصوص رسیدگی به اینگونه دعاوی وجود ندارد و در هر دو نظام‌های حقوقی حمایت کافی صورت نگرفته است.

از نظر سابقه مطالعات و تحقیقات پیشین باید بیان داشت که در خصوص مسئولیت مدنی رسانه‌ها در قبال نقض حریم خصوصی در حقوق ایران و انگلستان تاکنون مقاله، پایان‌نامه و رساله‌ای که به صورت تطبیقی این دو نظام حقوقی را بررسی کند، به مرحله نگارش در نیامده است و صرفاً مقالاتی در خصوص مسئولیت مدنی رسانه‌ها در حقوق ایران وجود دارد. لذا هدف مقاله حاضر، بررسی مسئولیت مدنی رسانه‌ها در قبال نقض حریم خصوصی در دو نظام حقوقی ایران و انگلستان است که به روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از روش اسنادی-کتابخانه‌ای انجام شده است.

مبانی نظری

مفهوم رسانه و انواع آن: رسانه وسیله‌ای است برای نقل و انتقال اطلاعات، ایده‌ها و افکار افراد یا جامعه. رسانه یک واسطه عینی و عملی در فرایند برقراری ارتباط است و دو نوع کارکرد آشکار و نهان برای آن وجود دارد. کارکرد آشکار آن یعنی اینکه رسانه محل برخورد پیام و گیرنده پیام است اما کارکرد پنهان رسانه یعنی برقرار کننده جریان ارتباط و پیام رسانی. با توجه به گسترش روز افزون فناوری در دنیا تعداد رسانه‌ها رو به گسترش است که عبارت است از: رسانه‌های نوشتاری مانند مطبوعات، کتاب و مجلات. رسانه‌های شنیداری مانند رادیو. رسانه‌های دیداری مانند تلویزیون، سینما، اینترنت. رسانه‌های ابزاری مانند اعلامیه، بروشور، تابلوی اعلانات، کاتالوگ، پوستر، تراکت، لوگو، فیلم‌های تبلیغاتی، فیلم کوتاه و بلند، سخنرانی، همایش و تئاتر. رسانه‌های نهادی یا گروهی مانند روابط عمومی، شرکت‌های انتشاراتی و بنیادهای سینمایی. رسانه‌های فرا نهادی مانند خبرگزاری‌ها، دفاتر روابط بین الملل، کارتل‌ها، بنگاه‌های سخن‌پراکنی، شرکت‌های چند ملیتی سازه، فیلم‌های سینمایی و شبکه‌های ماهواره‌ای (محمدزاده، ۱۳۹۵: ۱۰۷).

مفهوم و تعریف حریم خصوصی: در دکترین حقوقی از حریم خصوصی تعاریف متعدد و مختلفی وجود دارد مهمترین آنها که امروز مبنای بحث‌های راجع به حریم خصوصی و تصویب قوانین است تعاریفی است که متقدمین در انتظار آن یعنی وارن و براندایز، پراسر، بلوستین،

روث گاوینسن و وستین ارائه کرده‌اند در سال ۱۸۹۰ وارن و براندایز^۱ مقاله‌ی منتشر کرده و برای نخستین بار به تحلیل مفهوم حریم خصوصی پرداخته‌اند (standler, 1997:2).

در آن مقاله نویسندگان بعد از ارائه یک تحلیل کامل از نحوه حمایت قوانین از انسان‌ها و اموال آنها در صدد بررسی وضعیت حقوقی ماهیت و حدود آن برآمدند. آنها ادعا نمودند که لازم است قاعده‌ای وجود داشته باشد تا از نوشته‌های خصوصی و همچنین از تمامی آثار فکر و احساسات آدمی حمایت نماید و آن قاعده را حریم خصوصی نامیدند با این وجود تعریف دقیق و کاملی از حریم خصوصی ارائه ندادند (warren, 1980:12).

پراسر^۲ (۱۹۶۰) اظهار کرد که حریم خصوصی در بیشتر ایالات آمریکا به رسمیت شناخته شده است بعد از اثبات وجود حریم خصوصی برای روشن کردن مفهوم آن به واکاوی دقیق آن می‌پردازد در نهایت پراسر ادعا می‌کند که حریم خصوصی مفهومی است برای حمایت از چهار نفع و فایده جداگانه که تمامی این منافع توسط یک نام مشترک به نام حریم خصوصی به هم گره خورده‌اند وی وجه مشترک این چهار نفع را همان چیزی می‌داند که قاضی کولی آن را حق تنها بودن نامیده بود.

بلوستین^۳ (۱۹۶۴) در پاسخ به پراسر بیان کرد حریم خصوصی در واقع جنبه‌ای از شخصیت آدمی است و حمایت از حریم خصوصی یعنی حمایت از شرافت کرامت و شخصیت انسان. او حریم خصوصی را جزء جدا ناشدنی شخصیت انسان دانسته و نقض آن را توهین به شخصیت و کرامت وی می‌دانست (Lrcohk, 2004: 11).

گوینسن^۴ از دیگر اندیشمندان حقوقی پس از انتقاد شدید از تعریف حریم خصوصی به حق تنها ماندن و نادرست دانستن آن تعریف حریم خصوصی را محدود‌های می‌داند که ما در آن محدوده از کنترل دیگران مخفی و پنهان بوده دور از دسترس دیگران قرار داشته و در خلوت و تنهایی به سر می‌بریم (Lrcohk, 2004: 12).

وستین^۵ معتقد است حریم خصوصی افراد چهار حالت اساسی خلوت، صمیمیت، ناشناسی و حفاظت را حائز است. وی حریم خصوصی را حق افراد در تعیین میزان انتشار و افشای اطلاعات مربوط به آنها برای دیگران تعریف می‌کند (لوراستین و نیکل سینا، ۱۳۸۷: ۸).

1 . Warren and Brandeis

2 . Praser

3 . Balustin

4 . Goysen

5 . Westin

در ادبیات حقوقی ایران مباحث راجع به حریم خصوصی به تازگی مطرح شده است. سیری اجمالی در منابع کتاب‌ها و مقاله‌ها فقر اندیشه و نگارش درباره حریم خصوصی را آشکار می‌سازد. برخی معتقدند برای شناسایی مصادیق مشمول حریم خصوصی دو ضابطه وجود دارد: ۱. ضابطه نوعی ۲. ضابطه شخصی. بر این اساس حریم خصوصی قلمرویی از زندگی هر فرد دانسته شده که آن فرد نوعاً و عرفاً و یا با اعلان قبلی انتظار دارد دیگران بدون رضایت وی به اطلاعات راجع به آن قلمرو دسترسی نداشته باشند یا به آن قلمرو وارد نشوند یا به آن قلمرو نگاه یا نظارت نکنند یا به هر صورت دیگری وی را در آن قلمرو مورد تعرض قرار ندهند. منازل و اماکن خصوصی، جسم افراد، اطلاعات شخصی و ارتباطات خصوصی از مهمترین مصادیق حریم خصوصی هستند (انصاری، ۱۳۸۶: ۳۸).

برخی حریم خصوصی را حق تمتع از زندگی خصوصی دانسته و آن را مصداقی از آزادی-های تن (آزادی شخصی) از جمله آزادی‌های عمومی برشمرده‌اند. حق و آزادی در زندگی خصوصی به معنای اختیار تصمیم‌گیری و آزادی اراده انسان در همه ابعاد زندگی خصوصی و مصون بودن شخص از دخالت دیگران در این حریم قلمداد گردیده است. عده‌ای دیگر حریم خصوصی را امری می‌دانند که فرد بتواند دسترسی به آن را در کنترل خویش داشته باشد به همین جهت معنای حمایت از حریم خصوصی جلوگیری از دسترسی ناخواسته به آن امور به وسیله دیگران است اعم از این که دسترسی فیزیکی به مانند ورود به منزل و یا اطلاعاتی از قبیل مشاهده و نظارت بر مکاتبه و نامه‌های شخصی باشد (شهریاری، ۱۳۸۵: ۹۱).

امور مربوط و ناظر به خود فرد اعم است از وقایع طبیعی و وقایع خارجی، اعمال و وقایع حقوقی، روابط و ارتباطات با دیگران، نحوه گردش اطلاعات اداره آنها و ... با توجه به مطالب مذکور می‌توان حریم خصوصی را به عنوان یک موجود اعتباری اینگونه تعریف کرد که؛ حریم خصوصی، قلمرو و محدوده‌ای است اعتباری، عرفی و یا اعلامی که دربردارنده و تشکیل شده از زندگی و کلیه امور ناظر به یک شخص است. حق بر حریم خصوصی سلطه و اختیاری از برای فرد جهت حکم‌فرمایی، فرمانروایی اداره و کنترل امور حریم خصوصی است. حریم خصوصی در واقع گویای نحوه ارتباط افراد با حریم خصوصی آنها است. وجود این حق امری است بدیهی به نحوی که تصور دقیق مفهوم حریم خصوصی برای اثبات وجود چنین حقی کافی است. وقتی امری خصوصی ناظر و مرتبط به یک نفر باشد بدیهی است که تمامی منافع و ضررهای آن امر و همچنین انشاء ایجاد و زوال آن کیفیت استفاده و جواز آن اداره و انتشار اطلاعات راجع به آن و

به طور کلی تر کنترل و تسلط بر آن بر عهده و اختیار آن فرد خواهد بود که از همین اختیار و تسلط بر حریم خصوصی تعبیر به حق بر حریم خصوصی می‌گردد.

مفهوم و تعریف مسئولیت: مسئولیت در لغت، به مفهوم پرسش، مورد سؤال واقع شدن و به معنی تفکیک تکلیف آمده است.

واژه مسئولیت در لغت مصدر جعلی و از ریشه‌ی سؤال به معنی ضمانت، ضمان، تعهد و مؤاخذه می‌باشد و مسئول که اسم مفعول، است به معانی، «از وی سوال کننده»، «سوال شده»، «پرسیده شده»، «پرسش شده»، «پرسیده»، «سؤال کرده» و «پرسیده» آمده است (دهخدا، ۱۳۸۹: ۱۳۸۲۱).

در اصطلاح؛ تعبیر از تعهد قانونی شخص به دفع ضرر دیگری که وی ایجاد کرده است ولو اینکه ناشی از تقصیر خود شخص باشد یا از عملکرد او بوجود آمده باشد (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۸: ۱۲۶۱).

مسئولیت عبارت است از وضعیت و شرایطی که شخص بر اساس قانون در مقابل فعل و یا ترک فعل جوابگو باشد. این جوابگویی ممکن است نتیجه فعل یا ترک فعل در اثر نقض قوانین کیفری یا تخلف از قرارداد و یا عدم رعایت موازین و مقررات حرفه‌ای و صنفی باشد.

مسئولیت مدنی به عنوان بخشی از مسئولیت حقوقی، عبارت است از تعهد و الزامی که شخص به جبران زیان وارد شده به دیگری دارد اعم از اینکه زیان گفته شده در اثر عمل شخص مسئول یا عمل اشخاص متعلق به او و یا ناشی از اشیاء و اموال تحت مالکیت یا تصرف او باشد (حسینی نژاد، ۱۳۸۹: ۱۳).

در هر موردی که شخص مسئول به جبران خسارت دیگری باشد در قبال او مسئولیت مدنی داشته و ضامن است. مسئولیت متضمن داشتن اختیار است. انسان آزاد و عاقل از پیامد کارهای خویش مطلع و مسئول آن است. از این رو، مسئولیت شخص نسبت به جبران خسارت ناشی از اعمال خود قاعده‌ای طبیعی و موافق قاعده است. مسئولیت مدنی اصلاً نتیجه مستقیم عمل حقوقی نیست (کاتوزیان، ۱۳۹۳: ۳۴).

مسئولیت مدنی زمانی ایجاد می‌شود که شخصی بدون مجوز قانونی به حق دیگری آسیب بزند و در اثر آن زبانی به او وارد شود، فرق نمی‌کند عملی که سبب زیان شده است، جرم باشد یا شبه جرم. در هر مورد که شخص مسئول به جبران خسارت دیگری است، مسئولیت مدنی دارد و ضامن است. این قاعده منطقی و عادلانه از گذشته وجود داشته که «هر کس به دیگری

ضرر برساند باید آن را جبران نماید، مگر در مواردی که اضرار به غیر به حکم قانون باشد یا ضرری که به شخص وارد آمده است، ناروا و نامتعارف جلوه نکند» این قاعده نظیر قاعده «من اتلف مال الغير فهو لهو ضامن» در فقه می‌باشد. مسئولیت مدنی به عنوان ضمانت اجرای حقوق مدنی، وظیفه حساس و مهمی را در درخواست و استیفای حقوق افراد و در نهایت تنظیم روابط اجتماعی و حقوق ایفا می‌کند.

همچنین، الزام شخص به پاسخگویی در برابر تعرض به دیگران، چه به جهت حمایت از حقوق فردی انجام گیرد و خواه به جهت دفاع از جامعه، تحت عنوان «مسئولیت کیفری» یا «مسئولیت جزایی» بیان می‌شود و مسئولیت اخلاقی نیز عبارت است از مسئولیتی که قانون‌گذار توجهی به آن نداشته و فقط ضمانت اجرای درونی و وجدانی دارد. صرفاً وجهه مسئولیت در قبال خدا یا خود انسان یا وجدان اوست و ضمانت اجرای حقوقی ندارد (زمان درباباری، ۱۳۸۱: ۳۷).

توسعه مسئولیت مدنی در جرایم رسانه‌ها و مطبوعات

مسئولیت مدنی بر وجود ضرر، عامل زیان و ضرر، وجود رابطه سببیت یا علیت بین زیان حاصله و فاعل زیان استوار است. در صورت تحقق این شروط باید جبران خسارت شود. مطبوعات و رسانه‌نگاران در ایفای نقش و مسئولیت خود ممکن است عملی مرتکب شوند که باعث ضرر و زیان به شخص یا اشخاص شوند و این می‌تواند زمینه مسئولیت مدنی رسانه باشد. رسانه با تکیه بر اصل آزادی بیان ناگزیر به ارائه تحلیل‌ها، گزارش‌ها، گفتگوها و انتقال اندیشه‌ها می‌باشند که در این میان ناخواسته ممکن است مطالبی ارائه شود که حمل بر توهین و افترا گردد. توسعه مسئولیت مدنی، انواع روش‌های جبران خسارت را پیش رو می‌نهد و می‌توان با توجه به ویژگی شخصیت، شرایط و اوضاع و احوال زیان‌دیده روش مناسب به حال او را اعمال کرد. گستره عملکرد جبران خسارت ضمن سهولت و سرعت عمل در تامین خسارت‌ها و بازگشت به شرایط قبلی، فرهنگ قانون‌مداری را رواج می‌دهد. از آنجا که پول وجهه خاص در زندگی روزمره افراد دارد و برای مقصر و زیان‌دیده ملموس و قابل فهم است و برخلاف مجازات زندان که هزینه‌های نگهداری، تامین بهداشت و سلامت غذایی زندانی را باید فراهم آورد و ناخواسته هزینه این اقدام را مالیات دهندگان باید بپردازند، در مسئولیت مدنی شخص خودش باید هزینه اقدامات خلاف قانون را پرداخت کند و تبعات و آسیب‌های اجتماعی زندان را به همراه ندارد (فقیه حبیبی و صفایی فر، ۱۳۹۲: ۱۲۷).

نظریه تقصیر: در خصوص مسئولیت مدنی رسانه‌ها در ایران لازم به ذکر است که تقصیر از مهمترین عناصر مسئولیت مدنی است. عدول و فراتر رفتن از حدود متعارف نسبت به هر عمل یا موضوعی را می‌توان تقصیر دانست. انجام فعل مادی مطبوعاتی که عمل مثبت و زیانبار است و عنصر قانونی نیز در قانون مطبوعات و مجازات اسلامی است. عدم رعایت نظامات، بی-احتیاطی، بی‌مبالاتی، عدول از حدود متعارف می‌تواند عنصر معنوی تقصیر باشد. البته فعل زیان‌آور باید قابل استناد به خواننده باشد و موضوع آن نسبت به مدعی هم قابل صدق باشد. زیان دیده از تخلف مطبوعات لازم نیست که به مواد قانونی یا قانون مسئولیت مدنی و مطبوعات اشاره کند چون رویه قضایی و تشخیص قاضی با استناد به ماده ۸ قانون مسئولیت مدنی و قانون مطبوعات ۱۳۶۴ نسبت به صدور حکم و در صورت لزوم جبران خسارت اقدام می‌نماید. در قانون ایران اصل بر تقصیر است و رویه قضایی نیز به تقصیر گرایش دارد.

نظریه ایجاد خطر: به وجود آورنده زمینه کاری که ممکن است منجر به خطراتی شود همانگونه که از سود و مزایای آن برخوردار است باید مسئولیت زیان‌آور بودن و خطر ایجاد شده را نیز بپذیرد. چنانچه رسانه با تبلیغات خود از کالایی موجبات تخریب دیگری را فراهم آورد و به او زیان و خسارتی وارد نماید، مسئول است. چنانکه در تبلیغات انتخابی می‌توان به همین نظریه توسل جست و روزنامه‌نگار یا رسانه خارجی را مورد مواخذه قرار داد. البته نحوه ثبوت و اثبات خطر محالی دارد که باید طبق قواعد عام مسئولیت مدنی تطبیق صورت گیرد.

نظریه تضمین خطر یا نظریه استارک: این نظریه توسط بوریس استارک مطرح شد و به نام نظریه استارک نیز شهرت دارد. نظریه قبلی تقصیر و خطا مطالبه خسارت به دلیل آثار و عملکرد خسارت‌بار است که در جای خود به اثبات رسیده است. لیکن نظریه تضمین بر مبنای اینکه هیچ‌کس زیانی بدون جبران باقی نخواهد ماند و بر این اساس مطبوعات و رسانه‌ای که عامل ورود زیان به شخص یا اشخاص بوده است باید نسبت به تامین و جبران خسارت مسئول باشد، استوار است. اگر روزنامه یا رسانه در استفاده از حق کسب خبر، حق انتشار آزادانه و حق بر اطلاعات و حریم خصوصی افراد وارد شود و یا اخباری را منتشر کند که به حیثیت و شرافت یا حریم خصوصی فرد لطمه و زیان وارد آورد باید برای جبران خسارت اقدام کند. عدول از مقررات قانونی و سوء استفاده از حق باید به اثبات برسد. به طور کلی در مسئولیت مدنی بر مبنای سه رکن پیش‌گفته اثبات زیان و رابطه فاعل و علیت بر عهده مدعی است و باید اثبات شود. البته نظریه مذکور باید رابطه معقول و تناسب منطقی بین حق آزادی بیان، حق خصوصی

شهروند و حقوق عمومی چنان موازنه برقرار کند و در نهایت قاضی حکم نماید که اصل آزادی مطبوعات محدود نشود و از این حیث آسیب وارد نیاید و البته حق خصوصی زیان دیده نیز باید جبران و تضمین شود (یازرلو، ۱۳۹۰: ۱۲۰).

یافته‌ها

مسئولیت مدنی رسانه‌ها و مطبوعات در قلمرو حقوق فردی در ایران: مسئولیت مطبوعات و مدیران و دست‌اندرکاران رسانه‌ها تابع نوع عمل آنان است اما در ماده ۳۰ و ۳۱ قانون مطبوعات، تخلفات و جرایمی که با شکایت شاکی خصوصی آغاز و با رضایت او پایان می‌یابد در حوزه حقوق فردی است. جرایم خاصی که دارای مسئولیت مدنی نیز می‌باشد به موجب قانون عبارت از سرقت ادبی است. تبصره ۱ ماده ۶ در بند ۲۰، نسبت دادن تمام یا بخشی قابل توجهی از مطالب و آثار دیگران به خود یا غیر را جرم دانسته است و علاوه بر مسئولیت مدنی رسانه دارای مجازات کیفری نیز می‌باشد و باید جبران خسارت شود. تقلید نام یا استفاده از علامت نشریه دیگری نیز از جمله محدودیت‌های مطبوعات است. تهدید اشخاص توسط مطبوعات و افشای اسرار دیگران توسط رسانه و مطبوعات جرم می‌باشد و چنانچه در مطبوعات تهدید صورت پذیرد علاوه بر مسئولیت مدنی، جبران خسارت مادی و معنوی با مجازات قانونی نیز مواجه می‌گردند. موارد دیگری که به هر شکلی حقوق افراد را مورد تهدید قرار دهد از مصادیق نقض حق است و ممکن است موجب مسئولیت مدنی رسانه نگار یا مطبوعات گردد که در خصوص نحوه جبران خسارت در این قلمرو پرداخت ضرر مادی، الزام به درج جوابیه و عذرخواهی ممکن است مورد حکم قرار گیرد.

مسئولیت مدنی رسانه‌ها در قلمرو حقوق عمومی در ایران: قلمرو امنیت، نظم عمومی و رعایت نظامات اجتماعی محدودیت‌هایی برای رسانه و مطبوعات به همراه دارد که در صورت نقض این حدود رسانه و رسانه‌نگار مسئول است. در حوزه حقوق فردی خسارت به فرد وارد می‌شد در حالی که اهمیت قلمرو عمومی به این جهت است که ضرر و زیان وارد به اجتماع و نظام اجتماعی می‌باشد. لذا قانونگذار برای صیانت از نظم عمومی همواره مجازات خاطی را مورد توجه قرار می‌دهد. گرچه قانون حافظ منافع افراد و جامعه است و به عبارتی حمایت از نظم عمومی، حمایت از حقوق فردی نیز می‌باشد ولی در حوزه نظم و امنیت با گذشت شاکی دعوا پایان نمی‌یابد و متوقف نمی‌شود بلکه به عنوان جرم عمومی مورد حکم قرار می‌گیرد. در این

حوزه اقدام علیه امنیت کشور، افشای اسرار نظامی و سیاست خارجی، جاسوسی و توهین به مقامات و مقدسات از جمله این جرایم هستند. به نظر می‌رسد قانونگذار؛ افترا، توهین و هتک حرمت را نیز در ردیف هر دو مسئولیت مدنی و کیفری قرارداد است و با توجه به اینکه اکثر شکایت مطروحه علیه مطبوعات هم این جرایم می‌باشند، تقویت مسئولیت مدنی و تاکید بر جبران خسارت یا اهداف قانون و نظم عمومی و رعایت حقوق فردی حائز اهمیت می‌باشد و می‌توان بر این اساس حکم صادر کرد (فقیه حبیبی و صفایی‌فر، پیشین، ۹۷-۹۸).

مصادیق موجه مسئولیت مدنی در فضای مجازی

مسئولیت مدنی ناشی از نقض حقوق مولف در فضای مجازی، نمایش برخط علائم تجاری و لینک‌های غیر مجاز، مسئولیت ناشی از نقض حریم خصوصی و هتک حرمت در فضای مجازی و مسئولیت ناشی از انتشار ویروس‌ها و حملات سایبری از جمله مصادیق موجه مسئولیت مدنی در فضای مجازی است که در ذیل این عنوان بررسی می‌کنیم.

مسئولیت مدنی ناشی از نقض حقوق مولف در فضای مجازی: نقض مالکیت‌های فکری آن است که یکی از حقوق مادی یا معنوی ناشی از مالکیت فکری، بدون اجازه قانون یا دارنده حق مورد استفاده قرار گیرد. به عبارتی، از آثار متعلق به دیگران بدون اجازه آنها استفاده‌ای شود که به یکی از حقوق مادی یا معنوی پدیدآورنده اثر یا هر یک از حقوق مادی متعلق به آن اثر لطمه و زیان وارد آید. طبق این تعریف، اگر آثار علمی، هنری و موسیقی دیگری بدون اجازه وی یا منتقل الیه حق تکثیر، عرضه یا نمایش، در یکی از رسانه‌های همگانی مورد استفاده قرار گیرد، یا فیلمی را که یک شرکت فیلم‌برداری از یک مسابقه ورزشی به صورت انحصاری تهیه کرده است؛ بدون اجازه دارنده حق پخش، از تلویزیون یا اینترنت پخش شود، کتاب یا مقاله علمی متعلق به یک نویسنده بدون اجازه وی به نام دیگری یا به صورت تحریف شده در یکی از رسانه‌های همگانی، منتشر یا پخش شود، نقض محقق شده است.

حق مؤلف عبارت است از: حمایت قانونی از ناشر یا پدیدآورنده از طریق ممانعت از تهیه نسخه غیرقانونی و غیرمجاز از آثار آنان و یا به عبارتی امتیاز و حق انحصاری بهره برداری و فروش یک اثر که از طریق دولت به یک نویسنده، آهنگساز، هنرمند و وارثین آنها اعطا می‌شود به نحوی که می‌توانند هر بار که اثر چاپ می‌شود حق تالیف آن را دریافت کنند و هیچ کس بدون اجازه مؤلف یا وارثین او حق چاپ و استفاده از اثر را نداشته باشد.

در اصطلاح حقوقی، حقوق مؤلف عبارت است از مجموع حقوق و امتیازات مادی و معنوی پدیدآورندگان آثار علمی، هنری، سینمایی و ...

نقض حقوق مؤلف بواسطه انجام هرگونه اقدام غیرمجاز در رابطه با کل یا بخش اساسی از اثر مورد حمایت صورت می‌گیرد. هرگونه نسخه برداری، تکثیر، انتشار، اجرا، توزیع و پخش یک اثر مشمول حمایت قوانین مربوط به حق مؤلف چنانچه بدون اجازه مؤلف یا هر دارنده دیگر حق مزبور صورت گیرد؛ نقض حقوق مؤلف تلقی و موجب مسئولیت می‌شود. به عنوان مثال، دادگاه-های آمریکا نقض بخش اساسی اثر را نقض حقوق مؤلف تلقی نموده و ضابطه اساسی بودن نقض را کیفیت نقض می‌دانند و نه کمیت آن (سایت رساله‌نگار، تاریخ رویت ۲ اردیبهشت ۱۴۰۱).
نقض حقوق مؤلف ممکن است به دو گونه صورت گیرد:

الف) نقض ابتدایی: نقض ابتدایی در واقع انجام و اجرای هر یک از حقوق انحصاری مؤلف بدون اجازه اوست. حقوق انحصاری مؤلف عموماً عبارتند از حق تکثیر، ارائه و عرضه اثر به عموم، اجرا و پخش آن از طرق مختلف از جمله از طریق رادیو و تلویزیون. چنانچه شخصی نسبت به یک اثر ادبی یا هنری یا نرم افزار مشمول حمایت، یکی از این اقدامات را بدون اجازه دارنده حق مؤلف انجام دهد مرتکب نقض ابتدایی شده است. در این گونه موارد که نقض حقوق مؤلف به نحو مستقیم صورت می‌گیرد، مسئولیت شخصی ناقض حقوق مزبور مطلق می‌باشد و اثبات و احراز تقصیر خواننده ضرورت نداشته بلکه صرف اثبات زیان وارده و رابطه سببیت زیان و فعل خواننده کافی است. حتی خواننده نمی‌تواند با اثبات عدم تقصیر خود از مسئولیت فرار نماید.

ب) نقض ثانوی: نقض ثانوی حقوق مؤلف به نحوی است که مستقیماً حقوق مزبور نقض نمی‌شود بلکه به نوعی زمینه نقض فراهم می‌گردد از قبیل وارد کردن، فروختن یا توزیع یا هرگونه معامله در مورد آثار نقض شده مشمول حقوق مؤلف. ویژگی مهم و مشترک که این نوع نقض که آن را از نقض ابتدایی جدا می‌سازد وجود عنصر علم و آگاهی برای تحقق مسئولیت عامل جهت جبران خسارت می‌باشد. البته علم واقعی شرط نیست، بلکه وجود هرگونه قرینه و اوضاع و احوالی که دلالت بر علم و اطلاع متعارف شخص نماید به نحوی که چنانچه شخص متعارفی غیر از خواننده در شرایط خاص مزبور به جای خواننده قرار می‌گرفت از موضوع عمل نقض کننده حقوق مؤلف دیگری آگاه می‌شد، کافی است (همان).

مسئولیت ناشی از نمایش برخط علائم تجاری و لینک های غیر مجاز: حمایت از نشانه‌های اینترنتی برای جلوگیری از تجاوز دیگران و سوء استفاده احتمالی با مقاصد سودجویی

یا گمراهی و اغفال مصرف کنندگان و به منظور حفظ نظم احتمالی و ایجاد آرامش در یک جامعه منظم و متمدن کاملاً لازم و ضروری است. دارنده و یا صاحب قانونی یک نام یا نشانی اینترنتی وقتی از حق تقدم یا حقوق انحصاری آن می‌تواند استفاده کند که آن را در مرجع صلاحیت دار به ثبت رسانده باشد. تجاوز وقتی تحقق می‌یابد که شخص یا اشخاصی با استفاده غیرمجاز از یک نام اینترنتی دیگری و تقلید از عناصر متشکله آن، نشانی مشابه را ثبت کنند. هر چند فرض اخیر تقریباً محال است ولی فرض محال، محال نیست. در فرض نخست؛ شخص با علم و اطلاع از وجود حق تقدم در زمینه نام اینترنتی متعلق به شخص ثالث عمداً اقدام به ثبت آن به نام خود می‌کند و یا متعهداً با تغییرات گمراه‌کننده‌ای در نشانی اینترنتی آن را برای خود به ثبت می‌رسانند. در این صورت تجاوز توأم با تقلب و سوء نیت باید دارای ضمانت اجرای مدنی و کیفری لازم باشد تا از این طریق حقوق مسلم صاحبان حق تقدم مورد حمایت قرار گیرد. فرض دوم آن است که متقاضی بدون علم و آگاهی به وجود سابقه، نام اینترنتی مشابه با نام و نشانی دیگری را به ثبت برساند. در این فرض، اقدام صورت گرفته ممکن است کاملاً اتفاقی و نادر باشد که در این صورت نیز نباید لطمه‌ای به صاحب حق وارد شود و این گونه تجاوزات باید از طریق ابطال نام ثبت شده بعدی از بین برود و خسارت وارده به صاحب حق تقدم نیز باید جبران شود. مراجعه کننده را باید از باب تسبیب و تقصیر ناشی از عدم دقت لازم، مسئول اینگونه خسارت دانست. هر چند به علت عدم سوء نیت ضمانت اجرای کیفری اینگونه اقدامات منتفی می‌باشد، ولی مدعی حق مراجعه به ثبت را برای اخذ خسارت پرداختی از متضرر طبق قاعده حقوقی لاضرر از ثبت کننده نام دامنه خواهد داشت.

یکی دیگر از دامنه‌های حقوقی مالکیت فکری، حقوق دارندگان علائم تجاری و مالکیت صنعتی در فضای الکترونیکی است. علامت تجاری ارتباط یک کالای خاص را با یک شرکت خاص به عنوان منبع اصلی تولید آن کالا مشخص می‌کند. علامت تجاری نشانه‌ای است که کالاهای تولید شده یا خدمات ارائه شده توسط یک شخص یا بنگاه اقتصادی را از کالاهای یا خدمات شخص یا بنگاه اقتصادی دیگر متمایز می‌سازد و مصرف کننده به وسیله آن علامت می‌تواند کالا را از سایر تولیدات مشابه تشخیص دهد. به منظور حمایت از حقوق مصرف کنندگان و تشویق رقابت‌های مشروع در بستر مبادلات الکترونیکی استفاده از علائم تجاری به صورت دامنه و یا هر نوع نمایش برخط که موجب فریب شخص در مورد اصالت کالا یا خدمات شود نیز باید در فضای مجازی مورد حمایت کشورها قرار گیرد. دلیل این مسئله از آنجا ناشی

می‌شود که شرکت‌ها از کوچک و بزرگ اغلب با ایجاد ایستگاه‌های اینترنتی با مشتریان خود ارتباط برقرار می‌کنند. تنها دلیل اینکه چرا فردی که جز مدعیان نیست، می‌خواهد از نام و علامت قلمرو برای گنجاندن نام تجاری خود استفاده کند آن است که می‌خواهد خودش یا محصولش را به جای یک عضو گروه مدعی جا بزند. لذا استفاده از این نام‌ها و علامت‌ها به ضرر و زیان حق انحصاری مدعیان تلقی می‌شود. منازعه نام‌ها و علامت‌های تجاری در اینترنت در سطح جهانی رخ می‌دهد، لذا امکان نقض بالقوه در حقوق نام تجاری مدعیان وجود دارد. بنابراین مدعیان در کشورهای مختلف می‌توانند بر مبنای این امر پیش روند که تخلف نام تجاری در آنجا روی داده است. در این مواقع، دادگاه‌های کشورهای بر مسائل نقض مالکیت مشترک اعمال روند قضایی می‌کنند و طبق قوانین خود تصمیمات متنوعی می‌گیرند (شفیعی و دهقان چناری، ۱۳۹۸: ۱۱۷-۱۱۱).

مسئولیت ناشی از نقض حریم خصوصی و هتک حرمت در فضای مجازی

نخستین عنصر ضروری برای تحقق هتک حیثیت و ایجاد مسئولیت در فضای مجازی اظهار توهین آمیز بودن فعلی است که موجب هتک حرمت شخص شود. این رکن در واقع خود مبتنی بر دو قسمت و شرط ضروری است؛ اولاً اظهار صورت گرفته بایستی خلاف واقع باشد. ثانیاً توهین آمیز باشد. لذا چنانچه اظهار صورت گرفته، اظهار واقعیت باشد مسئولیتی متوجه اظهار کننده نخواهد بود، مگر در صورتی که موجب نقض حریم خصوصی اشخاص شود. این موضوع در فضای مجازی نمود قابل توجهی دارد با این توضیح که ممکن است فاعل زیان اطلاعات خانوادگی فرد را که در ظاهر اطلاعات مورد نظر کاملاً حقیقی می‌باشد در فضای مجازی منتشر کند و منجر به هتک حرمت فرد گردد. چنانچه مسئولیت مدنی را در مفهوم خاص خود و به معنی تعهد نسبت به جبران خسارت ناشی از عمل خویش بدانیم با دقت نظر در مفاد ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی در می‌یابیم که با توجه به مواد ۳۱۱، ۳۱۲ و ۳۲۰ قانون مدنی قلمرو مسئولیت مدنی از یک طرف شامل هر نوع بی احتیاطی و یا عمل عمدی می‌گردد که منجر به ورود خسارت به دیگری شود و از طرف دیگر هر نوع زیان اعم از زیان بدنی و جانی، لطمه به سلامتی افراد، خسارت به مال دیگران، سلب یا محدود کردن آزادی اشخاص، هتک حیثیت افراد و یا لطمه به هر یک از حقوق افراد که توسط قانون شناسایی شده است، خواه ضرر از نوع مادی یا معنوی باشد را در بر می‌گیرد و همگی از مصادیق الزاماتی محسوب می‌شوند که بدون قرارداد حاصل می‌شود (میرزایی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۳۲).

نشر اکاذیبی که از طریق اینترنت صورت می‌پذیرد، جرم است و هر جرم درخور کیفر و مجازات می‌باشد. اشاعه اکاذیب باید به وسیله نامه، شکوائیه، مراسله، عریضه، گزارش یا توزیع هرگونه اوراق چاپی یا خطی با امضاء یا بدون امضاء یا به عنوان نقل قول صریح یا ضمنی از شخص حقیقی یا حقوقی یا مقامات رسمی صورت می‌گیرد (میر محمد صادقی، ۱۳۹۱: ۲۳۴) که همین موارد اگر در محیط سایبری صورت گیرد بزه انتشار اکاذیب رایانه‌ای تحقق یافته است.

در عصر حاضر شایعات، اخبار دروغ و اطلاعات نادرست از طریق رسانه‌های دیجیتال گسترش بسیار جدی پیدا کرده است. هم در انگلستان و هم در ایران می‌توان به موارد متعددی اشاره کرد که چنین اخباری صدمات غیرقابل جبرانی به افراد وارد کرده‌اند (سبزی‌علی^۱ و همکاران، ۲۰۲۲). در این دوران بازنگری در مسئولیت‌های حقوقی افراد و رسانه‌ها به نیازی بیش از پیش مهم تبدیل شده است.

هیچ کس نمی‌تواند بدون دلیل به شخصیت معنوی دیگران تعرض کند، لکن همانطوری که در حالت عادی و در فضای معمولی جامعه امکان وقوع جرائم فوق‌الذکر و به تبع آن ایجاد مسئولیت مدنی و ارکان مورد نظر (ورود ضرر، فعل زیانبار، رابطه سببیت) می‌رود، به طریق اولی در فضای مجازی امکان ارتکاب این جرائم بیش از فضای کنونی جامعه می‌باشد، زیرا آثار مخرب-تری را برای فرد و جامعه در پی دارد. بنابراین با وحدت ملاک قرار دادن مواد ۶۰۷ و ۶۹۸ و تفسیر موسع نمودن قواعد و مقررات مسئولیت مدنی و ارکان متصور به آن بتوان رفع ضرر و بازگشت موقعیت زیان دیده به موضع سابق همراه با جبران خسارت اعم از مادی، معنوی و منافع ممکن الحصول را مطالبه نمود. در دعوی مسئولیت مدنی ناشی از توهین و افترا و نشر اکاذیب، ارتکاب فعل زیان بار به شکل تجاوز به حریم خصوصی دیگری صورت می‌گیرد. تجاوز به حریم خصوصی یک فرد شرافت، حیثیت و استقلال فردی او را زائل می‌کند. به همین لحاظ باید در برابر آن واکنش نشان داد، البته نقض حریم خصوصی همیشه و در همه حال موجب مسئولیت نیست و گاه بنابر ضروریاتی ممکن است حریم خصوصی افراد مورد تعرض قرار بگیرد و با توجیه مشروعی برای نقض حریم خصوصی وجود نداشته باشد، از جمله این موارد می‌توان به اقتضای نظم عمومی یا مصلحت اجتماعی برخورد با حقوق دیگران و نیز رضایت خواهان اشاره نمود. بدون شک، توهین و نشر اکاذیب به عنوان عملی زیانبار سبب ورود خساراتی می‌شود که می‌بایست جبران گردد که الزام به تصحیح یا عذر خواهی در رسانه‌های همگانی، درج حکم محکومیت

¹ Sabzali

خوانده در جرایم، جمع آوری اثر زیانبار و جلوگیری از نشر و پخش و عرضه آن طرق جبران آن است (سایت موسسه حقوقی دادفران مهرپاو، تاریخ رویت ۱۲ اردیبهشت ۱۴۰۱).

مسئولیت ناشی از انتشار ویروس‌ها و حملات سایبری

امروزه اصطلاح «فضای سایبر» اغلب برای اشاره به شبکه‌ای به کار می‌رود که میان مردم به عنوان اینترنت شناخته می‌شود. اما تعریف فضای سایبر، فراتر از اینترنت است زیرا هر تعامل یا اتفاقی که در جهان «واقعی» به وقوع نپیوندد، در فضای مجازی (سایبر) رخ می‌دهد. به عقیده برخی، فضای سایبر، شبکه جهانی به هم پیوسته رایانه‌ها و سامانه‌های ارتباطی است. سایبر می‌تواند به عنوان شبکه به هم پیوسته جهانی از اطلاعات دیجیتال و زیرساخت‌های ارتباطی، شامل اینترنت، شبکه‌های مخابراتی، سامانه‌های رایانه‌ای و اطلاعات موجود در آن تعریف شود (قاسمی و باقرزاده، ۱۳۹۴: ۲۲۹).

جنگ سایبر در ساده‌ترین تعریف به عنوان «استفاده از رایانه و اینترنت برای جنگیدن در فضای سایبر تعریف شده است». بنابراین آلودگی شبکه رایانه دشمن در حال مبارزه با ویروس می‌تواند یک جنگ سایبری تلقی شود در حالی که بمباران هوایی فرماندهی سایبری نظامی نمی‌تواند.

حملات سایبری متفاوت از جرم‌های سایبری هستند که توسط قوانین جزایی ملی کنترل شده و شامل اعمالی همچون دزدی هویت و کلاهبرداری اینترنتی هستند. همچنین حملات سایبری بر خلاف جرم‌های سایبری عملیات تهاجمی بر علیه حریف یا دشمن که ممکن است فرد سازمان و یا دولت رقیب باشد را به صورت یک تلاش مداوم برای کسب هژمونی در حوزه‌های سیاسی و تجاری شامل می‌شود. در واقع از نگاه دولت محورانه جنگ سایبر، با هدف از هم گسیختن سیستم‌های اطلاعاتی و مخابراتی، سیستم‌های کنترل و فرماندهی، ارتباطات، خبرگیری و جاسوسی نیروهای نظامی دشمن و غیر عملیاتی سازی آنها در صحنه نبرد صورت می‌گیرد. جنگ سایبر، مبارزه سایبری، خصومت‌های سایبری، منازعه سایبری به صورت کامل با هدف حقوق بین الملل تعریف نشده است. تنها معاهده‌ای که آن را تعریف کرده به وسیله سازمان همکاری منطقه‌ای «شانگهای» است که نگرانی‌هایی را نسبت به جنگ اطلاعات ابراز داشته و اشاره کرده است که جنگ سایبری به معنای مقابله میان دولت‌ها در ارزیابی اطلاعاتی با هدف صدمه زدن به سیستم‌های اطلاعاتی، روندها و منابع، ساختارهای حیاتی و مهم، تضعیف سیستم‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی، عملیات‌های روانی گسترده برای بی‌ثبات

سازی جامعه و دولت، همچنین مجبور کردن دولت برای اتخاذ تصمیماتی در راستای منافع مخالفین می‌باشد (عباسی و مرادی، ۱۳۹۴: ۴۱).

حمایت از حریم خصوصی در انگلستان

در انگلیس حق حریم خصوصی هنوز به نحو مشخص از اعتباری واحد و روشن برخوردار نیست. اگرچه سوابق موجود در نظام حقوقی این کشور بیانگر آن است که دادگاه در بعضی موارد مجازات‌ها یا جبران خساراتی را برای نقض حریم خصوصی در نظر گرفته‌است، اما در این کشور تضمین صریح (ناشی از قانون اساسی) برای حق حریم خصوصی وجود ندارد. کنوانسیون اروپایی حقوق بشر و آزادی‌های اساسی نیز هنوز در حقوق انگلیس اعمال نشده است. با وجود این لایحه قانونی حقوق بشر برای اعمال این کنوانسیون در حقوق داخلی هم‌اکنون از سوی مجلس در حال بررسی است.

حمایت مدنی: دادگاه‌ها با استفاده از قواعدی که برای اهداف دیگری تاسیس شده‌اند برخی تجاوزهای رسانه‌ها به این حریم را محکوم و در آرای صادره مجازات‌هایی تعیین کرده‌اند، در مواردی هم که تجاوز موجب مسئولیت مدنی فاعل آن می‌شود (اساساً در مورد افتراء، نقض اقامتگاه و افشای اسرار)، به زیان‌دیده حق مطالبه خسارت می‌دهند. موارد اصلی امکان استناد به مسئولیت مدنی برای دفاع در مقابل تعرض رسانه‌ها عبارتند از: نقض حریم اقامتگاه، افتراء، افشای اسرار، دروغ همراه با قصد ضرر رساندن و اذیت و آزار که دو نمونه اول رایج‌تر است. به عنوان مثال، خبرنگاری که بدون اجازه وارد منزل کسی شده و درخواست مصاحبه می‌کند، به اقامتگاه او تجاوز کرده است و زیان‌دیده در صورت اثبات ضرر و زیان می‌تواند جبران آن را مطالبه کند. در انگلستان دو نوع افتراء شناسایی شده است؛ کتبی و شفاهی. در افتراء کتبی شاکی نیازی به اثبات زیان‌ها و خسارات ناشی از اظهارات افتراءآمیز ندارد اما افتراء شفاهی نیازمند اثبات ضرر و زیان وارده است، برای مثال وقتی که وی در اثر اهانت شغل خود را از دست داده باشد. امکان اقامه دعوی افتراء برای متضرران از انتشار افتراءآمیز وجود دارد. این دعوا افتراءهایی را نیز که از طریق رسانه‌های شنیداری-دیداری صورت می‌گیرد شامل می‌شود. تنها در موارد بسیار مهم جرم کیفری محسوب می‌شود. از سوی دیگر قانون اخیر در خصوص حمایت علیه اذیت و آزار یک جرم جدید کیفری به وجود آورده است. از آنجا که قانون هیچ معیاری برای ارزیابی سخن افتراءآمیز به دست نمی‌دهد تشخیص اینکه آیا سخنی می‌تواند مدعی را در

ذهن اعضای متعارف جامعه تنزل دهد یا به اعتبار او لطمه بزند بر عهده قاضی است. سپس هیات‌منصفه افترا یا نبود آن را احراز و مبلغ خسارت را تعیین می‌کند (سایت فرصت امروز، تاریخ رویت ۱۵ اردیبهشت ۱۴۰۱).

حمایت کیفری: در حال حاضر در این کشور هیچ جرم کیفری عمومی علیه حریم خصوصی وجود ندارد، اما افترا چنانچه موجب صدمه بسیار شدید به اعتبار شخص شود، جرم کیفری محسوب می‌شود. از سوی دیگر قانون حمایت در مقابل اذیت و آزار، جرم کیفری جدیدی تاسیس کرده و مرتکب را به جریمه نقدی یا حبس تا شش ماه محکوم کرده است.

آثار مسئولیت مدنی نقض حریم خصوصی و لزوم حمایت مدنی خاص از حریم

خصوصی

هنگامی که ارکان مسئولیت مدنی فراهم باشد و عامل توجیه کننده‌ای برای زیان یافت نگردد، زیان دیده حق دارد تا از عامل زیان، جبران خسارت خود را مطالبه کند. خواهان دعوای مسئولیت مدنی نقض حریم خصوصی، دارنده حریم خصوصی است. علاوه بر اشخاص حقیقی که می‌توانند حریم خصوصی داشته باشند، اشخاص حقوقی نیز چنین حریمی دارند. اگر در نتیجه انتشارات خلاف واقع به اعتبار تجاری آنها لطمه وارد آید، آنها ضمن اقامه دعوای مسئولیت مدنی نقض حریم خصوصی، می‌توانند جبران خسارت ناشی از کسر اعتبار را که به مثابه لطمه به آبروی اشخاص حقیقی است، مطالبه کنند. بنابراین جبران خسارت از آثار مسئولیت مدنی نقض حریم خصوصی می‌باشد. در یک جامعه مردم سالار، حریم خصوصی منافع متعددی دارد. از یک سو حریم خصوصی تمایل انسان‌ها برای زیر سلطه و نفوذ دیگران نبودن را تحقق می‌سازد و متقابلاً نقض حریم خصوصی وابستگی شخصیتی انسان‌ها را به دنبال دارد. با رفتن در قلمروی حریم خصوصی افراد و اطلاع از امور محرمانه و اسرارگونه آنها، ناقض حریم خصوصی توانایی شرمسار کردن زیان دیده را با تمسک به اطلاعات حاصل از وقایع رخ داده در آن حریم به دست می‌آورد و بدین وسیله امکان سلطه و کنترل بر او را فراهم می‌سازد و از این راه می‌تواند از شخص، اخاذی کند. همچنین حریم خصوصی فضای رهایی و بروز احساسات را فراهم می‌سازد. ایجاد و ارائه فناوری‌ها و خدمات ویژه در بخش الکترونیک از قبیل رایانه‌ها، شبکه جهانی اینترنت، موبایل و سیستم ارتباطی دیگر که در نتیجه توسعه عموم نوین و ظهور صنایع جدید بوده، علاوه بر منافع و محاسن زیادی که دارند، همواره مجموعه‌ای از نقاط ضعف و معایبی را به همراه داشته‌اند که تهدید حریم خصوصی یکی از این معایب می‌-

باشد. اگر تهدیدی که سیستم‌های حاکمیتی امروزی برای حریم خصوصی دارند را به موارد مذکور اضافه کنیم، پذیرش و اعتقاد به موقعیت خاص حریم خصوصی و لزوم حمایت ویژه از آن آسان می‌شود. کنترل مکالمات تلفنی و ارتباطات اینترنتی اشکال قالب نقض حریم خصوصی توسط دولت‌هاست که کثرت وجود آنها سبب عادت مردمان گشته است. دولت‌ها که رسانه‌ای اطلاع‌رسانی در اختیار دارند با توجیه اقدامات خود برای حفظ نظم، امنیت و مبارزه با تروریسم، زمینه نقض حریم خصوصی را فراهم می‌کنند (قماش‌ی و شفیع‌ی، ۱۳۹۴: ۲۴).

در خصوص نقض حریم خصوصی منتسب به دولت یا کارمندان آن، ماده ۱۱ قانون مسئولیت مدنی مبنای تعیین مسئول را در این مورد تقصیر می‌داند. طبق این ماده دولت نسبت به اعمال کارکنان خود مسئولیت ندارد و علاوه بر آن از جبران خسارات ناشی از اعمال حاکمیتی خود نیز معاف بوده و تنها با مسامحه و این تعبیر که نقص وسایل اداری نیز مربوط به تصمیمات فردی کارمندان است، مسئولیت دولت را در این مورد می‌توان ناشی از فعل غیر دانست. این در حالی است که با توجه به تهدیدات دولت در رابطه با حریم خصوصی، ابتدای مسئولیت دولت بر تقصیر چندان قابل توجیه به نظر نمی‌آید (کاتوزیان، ۱۳۸۲: ۱۲۶).

ارکان تحقق مسئولیت مدنی در فضای سایبری اینستاگرام

فضای اینستاگرام و به طور کلی، سایبر از نظر ماهیت و کارکرد، با فضای واقعی متفاوت است. ماهیت فضای مزبور از نظر فنی، تنیده شده از تارهای الکترونیکی و از نظر حقوقی، عرصه‌ای لایتناهی است که امکان کنترل و اعمال حاکمیت همانند قلمروهای فیزیکی و واقعی در آن غیرممکن است. علاوه بر این، به عنوان یک رسانه اجتماعی و در دسترس، تأثیر روزافزونی بر جنبه‌های زندگی افراد دارد. تفاوت در ماهیت و تأثیر عملکرد فضای اینستاگرام، موجب تغییر در تعبیر برخی از مفاهیم حقوقی در این فضا نیز شده است. بدیهی است که تحقق مسئولیت مدنی در فضای اینستاگرام نیز نیازمند وجود این سه رکن است، اما با توجه به خصوصیات فضای مزبور، نمی‌توان همان مفهوم و قلمرویی را که در ارتباط با این سه اصطلاح در جهان واقعی وجود دارد، در این فضا نیز به اجرا درآورد. ضرر قابل جبران در جهان واقعی، دارای شرایطی است؛ از جمله اینکه باید قابل پیش‌بینی باشد. در فضای سایبر و به طور خاص اینستاگرام، جدا از اینکه به دلیل ناشناخته بودن و شکل‌گیری این فضا در خلأ زمان و مکان، پیش‌بینی نوع و مقدار زیان یا به طریق اولی، زیان‌دیده، مقدور نیست و چاره‌ای از عدول از این وصف وجود ندارد. برخی از ضررها در فضای اینستاگرام اساساً عنوان زیان ندارند و نمی‌توانند مورد حمایت قانونگذار باشند و تا موجب

ایجاد مسئولیت مدنی برای عامل آن گردند. مجازی بودن این فضا، کارکرد رسانه‌ای آن و اصول آزادی بیان و گردش آزادانه اطلاعات که جوهره ذاتی فضای عام سایبرند، علل موجهه این تضییق نگرش هستند. اعمال قلمرو مرسوم ضرر در این فضا، موجب نقض اصل آزادی بیان و گردش آزاد اطلاعات که ذات این فضا و جوهر هر رسانه آزاد است، خواهد شد (ملکوتی، ۱۳۹۹: ۱۵۳).

در خصوص رکن دوم تحقق مسئولیت مدنی یعنی فعل زیانبار، با عنایت به ماده ۳۰۷ قانون مدنی در امکان تحقق منابع چهارگانه مسئولیت مدنی در فضای سایبر و اینستاگرام نیز تردیدی نیست. با توجه به تعریف موضوع غصب در ماده ۳۰۸ قانون مدنی و تعبیر به حق و عدم انصراف به اموال مادی و ملموس، شمول قواعد غصب به فضای سایبر بدیهی به نظر می‌رسد. همچنین، تحقق اتلاف و تسبیب در فضای سایبر ممکن است و وقوع زیان از باب تسبیب نیز مفروغ عنه است. رابطه سببیت در فضای سایبر و اینستاگرام به کل معنی متفاوتی از جهان واقعی دارد. سببیت واقعی در این فضا، به دو علت مرتبط مجازی و عدم امکان تحقق مناسبات علی و معلولی، اساساً تحقق ندارد. اگرچه در جهان واقعی نیز رابطه سببیت به معنی رابطه علی و معلولی کامل نیست، در تعریف آن، توجه به این ارتباط گریزناپذیر است. در فضای سایبر، سببیت فنی مالک قرار می‌گیرد. منظور از سببیت فنی این است که با توجه به اصول فنی و تخصصی این دنیای الکترونیکی بتوان میان عامل زیان و ورود ضرر، رابطه مورد پسند علم حقوق برقرار کرد. اما نکته ای که نباید از نظر دور داشت، این است که برای احراز سببیت، ارتباط میان زیان حاصل و فعل زیانبار مورد بررسی قرار می‌گیرد، در حالیکه در فضای سایبر و اینستاگرام، برای احراز سببیت، ارتباط میان عامل زیان و فعل انجام یافته راهگشایتر خواهد بود. چون به دلیل تراکنش‌های فراوان در فضای اینستاگرام، احراز ارتباط میان فعل زیانبار و ضرر، به دشواری ممکن است، همین‌که محرز شود فعل منجر به زیان را چه کسی انجام داده، برای اثبات سببیت کافی است اگرچه برای تحقق مسئولیت مدنی عامل، در نهایت اثبات زیان نیز اجتناب‌ناپذیر است (همان، ۱۵۴).

برای اعمال ارکان تحقق مسئولیت مدنی در فضای اینستاگرام، باید کارکرد رسانه‌ای این فضا و اصول حاکم بر رسانه مدنظر قرار گیرد. مسلم است که اجرای قواعد مرسوم در دنیای واقعی، اصول آزادی بیان و گردش آزاد اطلاعات در این فضا را مخدوش خواهد کرد و به این ترتیب، رسالت فضای مجازی در افزایش آگاهی و ارتقای فرهنگ عمومی تحقق نخواهد یافت.

دفاع‌های موثر در دعوای نقض حریم خصوصی

دفاع‌های موثر در دعوای نقض حریم خصوصی شامل رضایت خواهان و استلزامات آزادی بیان است که انتشار آنچه پیشتر منتشر شده است؛ پیوستن امر به سابقه عموم، تاثیر گذر زمان بر انتشار مجدد اطلاعات، ارزش خبری موضوع منتشره، حریم خصوصی چهره‌های عمومی؛ ارتباط موضوع با منفعت عمومی، منفعت عمومی و محدودیت‌های دفاع منفعت عمومی دارای اهمیت می‌باشد (وطن‌دوست، ۱۳۸۹: ۱۱۷).

جبران خسارت ناشی از نقض حریم خصوصی: برای جبران خسارت ناشی از نقض حریم خصوصی که غالباً به صورت غیر مادی بوده و امکان اعاده کامل وضع سابق وجود ندارد بهتر است شیوه‌ای اتخاذ شود که تا حد ممکن زیان‌ها و آلام ناشی از نقض حریم را مرتفع کند. معمولاً برای تسکین این آلام و زیان‌ها و جبران آن‌ها، از شیوه پرداخت نقدی استفاده می‌شود. پرداخت نقدی تنها شیوه ممکن نبوده و دادرس می‌تواند با توجه به اوضاع و احوال قضیه و شرایط زیان‌دیده و میزان کارایی پرداخت نقدی از شیوه‌های دیگری نیز استفاده کند. الزام عامل زیان به عذرخواهی با تشریفات خاص و یا حکم به انتشار محکومیت کیفری و مدنی ناقض حریم خصوصی در رسانه‌های گروهی از جمله سایر روش‌هاست. تمام مباحث راجع به مسئولیت مدنی نقض حریم و نمود واقعی آن در تعیین میزان خساراتی است که در مرحله صدور رای لحاظ می‌شود و به عنوان یک قاعده کلی باید مد نظر داشت که در تعیین میزان خسارات در هر قالبی که باشد باید ضررهای مستقیم معیار قرار گیرد و برای پی بردن به آنکه کدام ضررها مستقیم است باید به داوری عرف مراجعه کرد. از سوی دیگر تعیین میزان خسارات نیز طبق ماده ۳ قانون مسئولیت مدنی از اختیار دادرس دادگاه است. در تعیین میزان خسارات به حالات زیان دیده و احوال حاکم به شرایط دعوا باید توجه کرد. معیار تشخیص اصل ورود یا عدم ورود زیان، معیار نوعی است. در تعیین میزان این خسارات به ناچار باید اوضاع و احوال شخصی و حالت روانی او را نیز مدنظر قرار داد و بدون توجه به آن امکان ارزیابی دقیق خسارات ممکن نخواهد بود. در تعیین میزان خسارات اوضاع و احوال شخصی عامل زیان از حیث توانایی مالی یا عدم و یا عسر و حرج تاثیر نخواهد داشت. پس از تعیین میزان خسارات، دادرس با توجه به پاره‌ای مواد دادگاه و با توجه به قسمت اخیر ماده ۱۰ قانون مسئولیت مدنی می‌تواند میزان خسارت را تشدید یا تخفیف دهد. به نظر می‌رسد استعمال نظر عرف یا استفاده از شیوه‌هایی

همچون تشکیل هیئت منصفه برای تعیین خسارت و شیوه‌ها و مبالغ پرداختی می‌تواند کارآمدی و نتایج بهتری داشته باشد (قماش‌ی و شفیعی، ۱۳۹۴: ۲۲).

بحث و نتیجه‌گیری

دسترسی بی‌اجازه به اطلاعات و داده‌های محرمانه و افشاسازی عمومی اطلاعات خصوصی افعال زیانباری هستند که ارتکاب آنها ایجاد مسئولیت مدنی ناشی از نقض حریم خصوصی داده‌ها است. دسترسی و ورود بی‌اجازه و به عبارتی ورود عمدی به خلوت یا امور محرمانه می‌تواند تا حد زیادی برای یک انسان متعارف آزاردهنده باشد. در فضای مجازی باید میان دو اصطلاح حریم خصوصی و فضای اختصاصی تفاوت قائل شد. فضای اختصاصی مانند دیدن عکس‌های شخصی در صفحه اختصاصی در اینستاگرام جزو خصوصیات ذاتی این عرصه است و منع قانونی ندارد و بنابراین مسئولیت مدنی از حیث نقض حریم خصوصی متوجه آنها نیست.

قوانین ایران حمایت از حریم خصوصی تحت حمایت از اشخاص در برابر هتک حرمت، حیثیت و مال به کار رفته است اما هنوز چالش‌های زیادی در صیانت از حریم خصوصی و داده‌های شخصی وجود دارد. بنابراین پیشنهاد می‌شود ساز و کارهای موثر قانونی برای بازدارندگی از نقض حریم خصوصی در فضای سایبر پیش بینی گردد. قانون جزایی تدوین شده و مجازات کنندگان آن مشخص و بدون تبعیض باشد و به پرونده‌ها خارج از نوبت رسیدگی شود. همچنین، مبنای تقصیر تنها در رابطه با زیان‌های ناشی از نقض حریم خصوصی که توسط اشخاص حقیقی حاصل می‌گردد، کاربرد دارد.

در قوانین خاص مانند قانون مطبوعات و قانون تجارت الکترونیکی، حمایت‌هایی از حریم خصوصی صورت گرفته است. قانون مطبوعات افشای اسرار شخصی از سوی مطبوعات را ممنوع تلقی کرده و برای آن ضمانت اجرای مدنی مقرر کرده است. قانون تجارت الکترونیکی نیز حریم خصوصی در حوزه روابط الکترونیکی را مورد حمایت قرار داده است. همچنین، قاعده مهم فقهی لاضرر به عنوان مبنای مسئولیت مدنی در این حوزه می‌تواند مورد توجه قرار گیرد.

در حقوق ایران علیرغم حمایت از برخی از مصادیق حریم خصوصی، به طور جامع به این مسئله پرداخته نشده است. حریم خصوصی هنوز در نظام حقوقی ایران مفهومی بیگانه است و ادبیات بسیار ناچیزی درباره آن ایجاد شده است. حمایت قانونی از آن پراکنده و موردی است و این حمایت‌ها کامل نیست. برای مثال در قانون اساسی مطرح شده و اشخاص خصوصی را در برابر هم ملزم می‌کند یا در قوانین جزایی واقع شده و تحقق این همه حمایت منوط به طی

فرایند کیفری و اثبات جرم است. تنها در حوزه حریم اینترنتی این حمایت قابل توجه است. این امر در حالی است که حق حریم خصوصی حقی است واجد اهمیت اساسی و در بسیاری از کشورهای جهان حق حریم خصوصی به عنوان رشته مستقل علمی تدریس می‌شود و درباره آن رویه قضایی زیادی ایجاد شده است.

تبیین مسئولیت مدنی نقض حریم خصوصی بدون توجه به نسبت آن با آزادی بیان و آزادی اطلاعات غیر ممکن است. طبق قاعده نمی‌توان به حریم خصوصی اشخاص تعرض نمود، مگر به تجویز قانون یا با رضایت خود اشخاص. حریم خصوصی منجر به ورود خسارت می‌گردد. این خسارات در مواردی مادی و در بیشتر موارد معنوی هستند. در نتیجه نقض حریم خصوصی به عواطف و احساسات فرد لطمه وارد می‌آید، برخلاف افترا و توهین که در آن لطمه به احساسات غیرمستقیم و در نتیجه نقض آبرو و حیثیت فرد است. در جبران خسارت، برای جبران زیان‌های مالی، پرداخت پول بهترین وسیله جبران خسارت است و در کنار آن شیوه‌های غیر مالی هم می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد. بنابراین در صورتی که رسانه‌های همگانی، خساراتی به افراد وارد سازند، باید جبران نمایند.

در نظام حقوقی انگلستان نیز حریم خصوصی به نحو مشخص از اعتباری واحد برخوردار نیست. سوابق موجود در نظام حقوقی این کشور نشان دهنده آن است که دادگاه در بعضی موارد جبران خساراتی را برای نقض حریم خصوصی در نظر گرفته است اما در این کشور تضمین صریح برای حق حریم خصوصی وجود ندارد و کنوانسیون اروپایی حقوق بشر و آزادی-های اساسی نیز هنوز در حقوق انگلیس اعمال نشده است. دادگاه‌ها با استفاده از قواعدی که برای اهداف دیگری تاسیس شده‌اند و برخی تجاوزهای رسانه‌ها، در آرای صادره مجازات‌هایی تعیین کرده‌اند. در مورد حمایت کیفری از حریم خصوصی نیز در این کشور جرم کیفری عمومی وجود ندارد. بنابراین با توجه به خلاءهایی که در این خصوص وجود دارد، تدوین قوانین مستقل و مجزا ضروری به نظر می‌رسد تا حقوق همه افراد بشر رعایت شود.

تقدیر و تشکر: این مقاله برگرفته از رساله خانم زینب اصلانی دانشجوی دوره دکتری حقوق خصوصی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل با عنوان مسئولیت مدنی رسانه‌ها در قبال نقض حریم خصوصی در حقوق ایران و انگلستان می‌باشد.

منابع

- انصاری، باقر. (۱۳۸۶). **حقوق حریم خصوصی**، تهران: انتشارات سمت
- ایزانلو، محسن. (۱۳۸۳). رساله دکتری، **نظام جبران خسارت (بیمه)**، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.
- جعفری لنگرودی، سید محمد جعفر. (۱۳۶۲). **ترمینولوژی حقوق**، تهران: بنیاد راستاد.
- حسینی نژاد. (۱۳۸۹). **مسئولیت مدنی**، تهران: انتشارات مجد.
- دهخدا، علی اکبر. (۱۳۸۹). **لغت نامه**، چاپ اول، تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.
- زمان دریاباری، سید محمد (۱۳۸۱)، **مبانی بیمه مسئولیت پزشک در حقوق ایران و فقه امامیه با مطالعه تطبیقی در حقوق فرانسه**، پایان نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشکده معارف اسلامی و حقوق، دانشگاه امام صادق (ع).
- سایت خبرگزاری جمهوری اسلامی، <https://irna.ir>
- شفیعی، فروزنده؛ دهقان چناری، مجید. (۱۳۹۸). **بررسی نقض مالکیت فکری در فضای مجازی**، فصلنامه بین‌المللی قانون یار، دوره سوم، شماره ۱۰، صص ۹۶-۱۳۴
- شهرباری، حمید. (۱۳۸۵). **حریم خصوصی و جامعه اطلاعاتی**، فصلنامه پژوهش‌های دانشگاه قم، سال هشتم، شماره ۳ و ۴، صص ۱-۱۵
- عباسی، مجید و مرادی، حسین. (۱۳۹۴). **جنگ سایبری از منظر حقوق بین الملل بشردوستانه**، فصلنامه مجلس و راهبرد، سال بیست و دوم، شماره هشتاد و یک، صص ۳۸-۶۸
- فقیه حبیبی، علی؛ صفایی‌فر، عباس. (۱۳۹۲). **توسعه مسئولیت مدنی در جرائم رسانه‌ها و مطبوعات**، فصلنامه علوم خبری، سال دوم، شماره ۹، صص ۹۱-۱۳۹
- قاسمی، غلامعلی و باقرزاده، سجاد. (۱۳۹۴). **جایگاه حقوق بشر در مبارزه با سایبر تروریسم**، مجله حقوقی بین‌المللی، شماره ۵۲، صص ۲۵۴-۲۲۷
- قماش، سعید؛ شفیعی، صادق. (۱۳۹۴). **مسئولیت مدنی نقض حریم خصوصی**، ماهنامه دادرسی، سال نوزدهم، شماره ۱۰۹، صص ۱۴-۲۴
- کاتوزیان، ناصر. (۱۳۸۲). **قواعد عمومی مسئولیت مدنی**، جلد اول، چاپ هشتم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- کاتوزیان، ناصر. (۱۳۹۳). **حقوق مدنی-قواعد عمومی قراردادها**، جلد ۴، تهران: انتشارات میزان.

- محمدزاده، علی‌اکبر. (۱۳۹۵). مسئولیت مدنی رسانه‌ها از دیدگاه فقه و حقوق اسلامی، دو فصلنامه علمی-اختصاصی معارف فقه علوی، سال دوم، شماره ۳، صص ۱۳۹-۱۰۳
- ملکوتی، رسول. (۱۳۹۹). نحوه اعمال ارکان تحقق مسئولیت مدنی در فضای سایبری اینستاگرام، فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی، سال بیست و هفتم، شماره ۱، صص ۱۵۷-۱۴۳
- موسسه حقوقی دادفران مهرباو، <https://pav.legal>
- میرزایی، سید امین؛ گومه‌ای، حامد؛ آقابابائیان، اکبر. (۱۳۹۹). مسئولیت مدنی جرایم در فضای مجازی: بررسی جرائم هتک حیثیت و نشر اکاذیب، چاپ اول، تهران: انتشارات فانوس دنیا
- میرمحمد صادقی، حسین. (۱۳۹۱). جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی، تهران: انتشارات میزان
- نفر، محمد، (سایت فرصت امروز)، اعمال محدودیت‌های رسانه‌ای در جهت حمایت از حریم خصوصی در انگلستان، (۱۳۹۳/۹/۱۰)، <https://forsatnet.ir>
- وطن‌دوست، نگین. (۱۳۸۹). مسئولیت مدنی ناشی از نقض حریم خصوصی، پایان‌نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران
- A patriot, a gem. (2010). Civil liability due to violation of privacy, thesis for receiving a master's degree, Faculty of Law and Political Sciences, University of Tehran (In Persian)
- Abbasi, Majid and Moradi, Hossein. (2014). Cyber war from the perspective of international humanitarian law, Majlis and Strategy Quarterly, year twenty-two, number eighty-one, pp. 38-68 (In Persian)
- Ansari, Baqir. (2007). Privacy rights, Tehran: Somit Publications (In Persian)
- Dadafran Mehrpav Legal Institute, <https://pav.legal>(In Persian)
- Dehkhoda, Ali Akbar. (2010). Dictionary, first edition, Tehran: University of Tehran Printing and Publishing Institute. (In Persian)
- Faqih Habibi, Ali; Safaifar, Abbas. (2012). Development of civil responsibility in media and press crimes, Quarterly Journal Science, second year, number 9, pp. 91-139(In Persian)
- Ghanabi, Saeed; Shafii, Sadiq. (2014). Civil liability for violation of privacy, Judicial Monthly, 19th year, No. 109, pp. 14-24 (In Persian)
- Ghasemi, Gholamali and Bagherzadeh, Sajjad. (2014). The position of human rights in the fight against cyber terrorism, International Legal Journal, No. 52, pp. 254-227 (In Persian)
- Izanlou, Mohsen. (2004). Doctoral dissertation, compensation system (insurance), Faculty of Law and Political Sciences, University of Tehran. (In Persian)
- Jafari Langroudi, Seyyed Mohammad Jafar. (1983). Legal Terminology, Tehran: Rastad Foundation. (In Persian)
- Katouzian, Nasser. (2003). General rules of civil liability, first volume, eighth edition, Tehran: Tehran University Press. (In Persian)
- Katouzian, Nasser. (2013). Civil rights-general rules of contracts, volume 4, Tehran: Mizan Publications. (In Persian)

- Malkuti, Messenger. (2019). How to apply the elements of realizing civil responsibility in the cyber space of Instagram, *Communication Research Quarterly*, 27th year, number 1, pp. 143-157 (In Persian)
- Mir Mohammad Sadeghi, Hossein. (2011). Crimes against public security and comfort, Tehran: Mizan Publications (In Persian)
- Mirzaei, Seyed Amin; Gome-ai, Hamed; Agha Babaian, Akbar. (2019). Civil liability for crimes in cyberspace: investigation of defamation crimes and publication of falsehoods, first edition, Tehran: Fanos Dunya Publications. (In Persian)
- Mohammadzadeh, Ali Akbar. (2015). Civil responsibility of the media from the point of view of jurisprudence and Islamic law, two scientific-exclusive quarterly journals of Alevi jurisprudence, second year, number 3, pp. 103-139. (In Persian)
- Nefer, Mohammad, (Forsat Mozur site), applying media restrictions to protect privacy in England, (9/10/2013), <https://forsatnet.ir>. (In Persian)
- Sabzali, M.; Sarfi, M.; Zohouri, M.; Sarfi, T.; Darvishi, M. (2022). Fake News and Freedom of Expression: An Iranian Perspective. *Journal of Cyberspace Studies*, 6 (2), 205-218. doi: 10.22059/JCSS.2023.356295.1087
- Shafi'i, Farzandeh; Dehghan Chenari, Majid. (2018). Investigating intellectual property violations in cyberspace, *Qonyan Yar International Quarterly*, Volume 3, Number 10, pp. 96-134. (In Persian)
- Shahriari, Hamid. (2006). Privacy and Information Society, *Qom University Research Quarterly*, 8th year, numbers 3 and 4, pp. 1-15. (In Persian)
- Standler, R. (1997) privacy law in USA. Available at site:<http://www.rbs2.com/privacy.html>. (In Persian)
- The website of the Islamic Republic News Agency, <https://irna.ir>. (In Persian)
- Warren and Brandies. The right to privacy. *Harward law review*. (1890). available at site:<http://faculty.purduenc.edu/bbk/privacy.html>. (In Persian)
- Zaman Daryabari, Seyyed Mohammad (2002), Basics of medical liability insurance in Iranian law and Imamiyyah jurisprudence with a comparative study in French law, Master's thesis in private law, Faculty of Islamic Studies and Law, Imam Sadiq University (AS). (In Persian)
- Hosseini Nejad (2010). Civil responsibility, Tehran: Majd Publications. (In Persian)
- Standler, R. (۱۹۹۷) privacy law in USA. Available at site:<http://www.rbs۲.com/privacy.html>.
- Warren and Brandies. The right to privacy. *Harward law review*. (۱۸۹۰). available at site:<http://faculty.purdue.edu/bbk/privacy.html>